

Årgång 31 | Nr 1 | 2018

PARNASSIA

Föreningen Smålands Flora

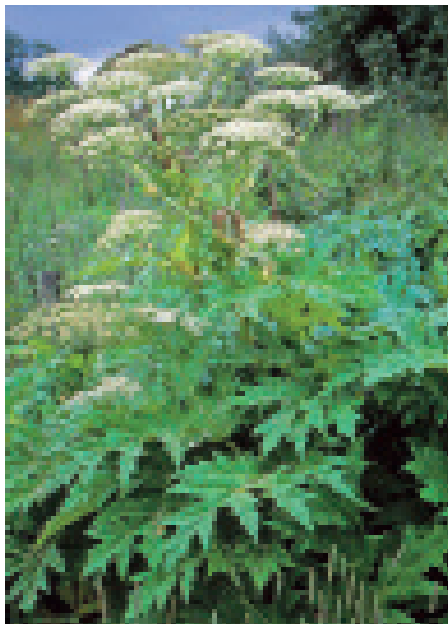
Invasiva växter i Småland

▪ Tomas Burén & Åke Widgren

Invasiva främmande arter är arter som med människans hjälp kommit till områden där de inte finns naturligt och där de riskerar att konkurrera ut eller på annat sätt skada naturligt förekommande arter. Sedan 2015 finns en EU-förordning om förebyggande och hantering av introduktion och spridning av invasiva främmande arter. Enligt förordningen är det förbjudet att importera, sälja, odla, föda upp, transportera, använda, byta, släppa ut i naturen eller hålla levande exemplar av de arter som finns upptagna på den så kallade unionsförteckningen över invasiva främmande arter. Förteckningen uppdaterades senast i augusti 2017 och upptar fem djurarter och sju växtarter som är påträffade i naturen i Sverige. Växterna är skunkkalla *Lysichiton americanus*, jättebalsamin *Impatiens glandulifera*, jätteloka *Heracleum mantegazzianum*, tromsöloka *Heracleum persicum*, kabomba *Cabomba caroliniana*, sidenört *Asclepias syriaca* och smal vattenpest *Elodea nuttalli*. Utöver dessa innehåller listan flera arter som odlas i Sverige, men som – åtminstone hittills – inte kunnat etablera sig i den svenska naturen, till exempel vattenhyacint *Eichhornia crassipes* och röd jättegunnera *Gunnera tinctoria*.

Arbetet med att implementera EU-förordningen i svensk lagstiftning pågår och Naturvårdsverket har börjat publicera diverse information och vägledningar.

Av de ovannämnda sju växtarterna är skunkkalla, jättebalsamin, jätteloka och smal vattenpest spridda och bofasta i Småland. Smal vattenpest är hittills bara rapporterad från Sommen. Gul

Jätteloka. Foto: Åke Svensson.

Smalbladig vattenpest. Foto: Åke Svensson.

skunkkalla har än så länge en begränsad utbredning (endast funnen i tre rutor under Smålands florainventeringen, ytterligare några senare fynd på Artportalen), men kan spridas snabbt längs vattendrag och kan bli problematisk. De övriga två arterna har betydligt större spridning.

Att skapa lagstiftning som ska gälla hela EU är en grannlaga uppgift. Det kan tyckas något egendomligt att det är förbjudet att odla vattenhyacint i Sverige, medan det är fritt fram att plantera vresros *Rosa rugosa* och parkslide *Reynoutria japonica* som bevisligen ställer till stora problem. Dessa båda arter har dock uppmärksammats i Naturvårdsverkets nyligen publicerade råd om hur man hindrar spridning av invasiva

växter (Naturvårdsverket och Havs- och vattenmyndigheten 2018). Det finns anledning att se upp med främmande arter som har potential att sprida sig kraftigt och det är viktigt att agera tidigt för att kostnaderna för att hantera de invasiva arterna inte ska bli enorma. Samtidigt ska man komma ihåg att det hittills är ett ganska begränsat antal arter som verkligen blivit ett hot mot inhemska arter eller som på annat sätt ställer till problem. Ett förändrat klimat kan dock göra att nya arter får möjlighet att etablera sig och bli problematiska. Att förbjuda odling av arter är ett stort och kontroversiellt steg. Särskilt knepigt blir det när arter som infördes som medicinalväxter och sedan "rymde" ut i lämpliga biotoper nu betraktas som en del av

Jättebalsamin. Foto: Åke Svensson.

vår flora och klassas som hotade för att de lämpliga växtplatserna blivit ovanligare. Är hjärtstilla *Leonurus cardiaca* mer värdefull än koreansk anisop *Agastache rugosa* bara för att den odlats längre tid i landet? Kanske av kulturhistoriska skäl, men knappast av biologiska.

I Norge har man tagit fram en ”svart lista” med invasiva arter och där har man valt att betrakta en stor andel av de arter som kan etablera sig i naturlig vegetation som problem (Gederaas m.fl. 2012).

I Sverige, och bland annat i Småland, satsas nu stora resurser på att bekämpa invasiva arter. De som finns på EU:s lista är givetvis prioriterade, även om man även också jobbar med vissa andra skadliga arter. Mest resurser har hittills lagts på bekämpning av sjögull *Nymphoides peltata* (som inte finns med på EU:s lista) i främst delar av Mörrumsåns vattensystem nedströms Åsnen. Länsstyrelsen i Kronobergs län driver under 2017–2019 ett projekt tillsammans med Alvesta, Tingsryd och Alvesta kommuner med målet att helt utrota arten i vattensystemet. Under 2017 inledde länsstyrelsen även bekämpningsåtgärder mot skunkkalla på flera platser i Kronobergs län, bland annat vid Tjurkö kvarn i Agunnaryd, där alla synliga plantor grävdes upp med rötterna (Smålandsposten 2017-10-07).

Jätteloka har sedan länge bekämpats på många håll i landet, och så även i Småland där bland annat kommunerna

i Jönköping, Värnamo, Markaryd och Kalmar aktivt gjort åtgärder eller tagit fram planer för utrotning av arten.

Det är viktigt att försöka kartlägga förekomsterna av invasiva arter, och särskilt av de som är med på EU-listan. Alla fynd av skunkkalla, jättébalsamin, jätteloka och smal vattenpest bör därför alltid rapporteras i Artportalen!

Citerad litteratur

- Gederaas, L., Moen, T.L., Skjelseth, S. & Larsen, L.-K. (red.) 2012. Fremmede arter i Norge – med norsk svarteliste 2012. Artsdatabanken, Trondheim. Url: https://artsdatabanken.no/Files/13964/Fremmede_arter_i_Norge_med_norsk_svarteliste_2012
- Naturvårdsverket och Havs- och vattenmyndigheten 2018. Råd om hur du hindrar spridning av främmande invasiva arter i och från din trädgård. Url: <http://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer6400/978-91-620-8803-3.pdf>
- Smålandsposten. 2017-10-07. Hårdare tag mot invasiva arter.

Tomas Burén, Adelgatan 11 A, 393 50 Kalmar.
E-post: tomas.buren@netatonce.net

Åke Widgren, Ronnebygatan 10,
371 32 Karlskrona
E-post: cotula@gmail.com

Skaftslamkrypa i Mäen

▪ Åke Widgren

Sedan lång tid tillbaka tillbaka har Bertil Möllerström, Traryd, och jag brukat göra en årlig botanisk båttur på någon sjö i sydvästra Småland eller norra Skåne. Under senare år har fokus legat på floraväxteri, och arter som flytsvalting *Luronium natans*, flytsäv *Isolepis fluitans*, klockgentiana *Gentiana pneumonanthe* och sjötåtel *Deschampsia setacea*.

Den 24 september 2017 föll valet på skaftslamkrypa *Elatine hexandra* i sjön Mäen i västra delen av Ljungby kommun. Skaftslamkrypa var känd från Mäen genom ett fynd 1993, då Johan Sjögren

påträffade rikligt av arten i stranddrift vid badplatsen i Näsaviken i sjöns östra del, men några ytterligare uppgifter fanns inte. Att försöka återfinna den var en spännande utmaning.

Skaftslamkrypa är rödlistad som starkt hotad (EN). Arten bedöms ha gått tillbaka kraftigt under de senaste årtiondena. Det största hotet är försämrad vattenkvalitet (t.ex. genom förorening, eutrofiering och brunifiering), och arten har ett särskilt åtgärdsprogram (Ekstam 2013). I Småland är, enligt Artportalen, skaftslamkrypa under senare år funnen

Fig. 1. Skaftslamkrypa från Näsaviken i Mäen. Foto: Åke Widgren.

i sammanlagt 17 sjöar av vilka Bolmen hyser ett mycket stort antal lokaler. Alla aktuella sjöar ligger i västra Småland, med undantag för Femlingen i södra delen av Kronobergs län. Dessutom är arten påträffad i Helige å vid Huseby 1999 (Edqvist & Karlsson 2007).

Skaftslamkrypa är i huvudsak ett-årig och växer främst på sandig-moig mineraljord i grunt sötvatten. Växtplatserna bör vara måttligt exponerade för våg- och vattenrörelser. Ett fåtal fynd har gjorts i rinnande vatten. Plantorna påträffas som regel på ett par decimeters djup, mera sällan ner till en meter. Under torra somrar med lågt vattenstånd kan växtplatserna bli helt torrlagda. Sjöarna bör vara mer eller mindre näringsfattiga, ha nära neutralt pH-värde och ganska klart vatten.

Mäen är en ganska stor sjö (drygt 3,1 kvadratkilometer) så vi bestämde oss för att helt fokusera på Näsaviken i öster. Vi började med badplatsen, där arten sågs i driften 1993. Visst fanns det en del strandpryl *Plantago uniflora* och vattenpest *Elodea canadensis* i driften, men ing-

Fig. 2. Utlöpare av klotgräs, som släppt från botten, i Näsavikens norra kant. Foto: Åke Widgren.

en skaftslamkrypa. Därefter gick vi, och delvis vadade, längs vikens norra sida. Ett bestånd av klotgräs *Pylularia globulifera* (rödlistad som sårbar, VU) piggade upp något, men fortfarande ingen skaftslamkrypa. Sedan var det dags att sjösätta båten, Bertils hopfällbara "Porta-bote" som varit med på många sjöar genom åren. Vi rodde nu långsamt västerut längs vikens norra kant, och draggade efter vattenväxter på mestadels grunt djup. I driften, intrasslad i en porskvist, hittade vi till slut en ytterst liten planta av skaftslamkrypa. Målet var uppfyllt; vi hade återfunnit arten i sjön men det skulle vara betydligt roligare om vi kunde hitta växtplatsen också.

Klotgräs draggades upp på ytterligare flera ställen, liksom vanliga vattenväxter som notblomster *Lobelia dortmanna*, styvt braxengräs *Isoetes lacustris*, vekt braxengräs *Isoetes echinospora* och ålnate *Potamogeton perfoliatus*. Vi vände nu åter mot badplatsen och tog sikte på ett par stora stenblock som stack upp ur vattnet rakt utanför vikens innersta del. Här var vattnet betydligt djupare. Det dröjde inte länge förrän vi hittade de första skaftslamkryporna, välutvecklade med både blommor och frukter (se Fig. 1). Vi fick sedan upp ytterligare ett antal plantor på en sträcka av omkring 80 meter. Alla skaftslamkrypor som fastnade i draggen växte på ett djup av 1–1,5 meter. Övriga växter som följde med slamkryporna upp var papillsträfsa *Chara virgata*, gropnate *Potamogeton berchtoldii*, vattenpest och klotgräs. Någon noggrann beräkning av mängden plantor var inte möjlig att göra, men grovt räk-

Fig 3. Växtplatsen för skaftslamkrypa i Mäen.
Foto: Bertil Möllerström.

nat baserat på hur många plantor vi fick i draggen bör det ha funnit åtminstone ett 1000-tal plantor på lokalen. Att skaftslamkrypan skulle växa så djupt var en överraskning. Det var visserligen ganska högt vatten i sjön, som en följd av allt regnande under sommaren, men även vid normalt vattenstånd skulle växtplatsen ha varit på gott och väl en meters djup. Det väcker också tanken att det kan finnas många oupptäckta växtplatser i Småland; både i kända och okända skaftslamkrypa-sjöar. Och så visar det att det lönar sig att dragga efter vattenväxter från båt.

Citerad litteratur

- Edqvist, M. & Karlsson, T. (red.) 2007. *Smålands Flora*. – SBF-förlaget, Uppsala.
- Ekstam, B. 2013. *Åtgärdsprogram för skaftslamkrypa*. Havs- och vattenmyndighetens rapport 2013:8.

Åke Widgren, Ronnebygatan 10,
371 32 Karlskrona
E-post: cotula@gmail.com

Fig. 4. Bertil Möllerström i båten, vid badplatsen i Näsaviken. Växtplatsen för skaftslamkrypa är strax till vänster om bilden. Foto: Åke Widgren.

Skaftslamkrypa ur Kops et..al. 1885, *Flora Batava*.

Gullpudra – årets växt 2018

▪ Per Darell & Uno Pettersson

För 17:e året presenterar Svenska Botaniska Föreningen årets växt, gullpudra *Chrysosplenium alternifolium*. Vilket vackert namn! *Chrysos* betyder guld, *splen* mjälte och *alternifolium* växlande, strödda blad. Gullpudran lyser verkligen som guld i kärr och bäckar.

Gullpudran är flerårig, lågväxt med ett krypande växtsätt och bildar bestånd genom underjordiska utlöpare. Blomningen sker i Småland i april eller början av maj. De gula blommorna är fyrtaliga och har åtta ståndare. De saknar kronblad och gullpudran avslöjar sin existens genom de glänsande gula högbladen.

Miljö där gullpudran förekommer

Gullpudran växer på fuktig eller våt, näringsrik mulljord i kontakt med rörligt mark- eller ytvatten. Särskilt ofta finner man den vid källor och bäckstränder i skogsmark (både lövskog och granskog). Den förekommer även i alkärr och alsumpskog, där den håller till i de vegetationsfattiga partierna mellan tuvorna eller i kanten av dessa. Arten skyr dock inte öppna förhållanden och ses ej sällan vid källor i betade sluttningar. Skogsstyrelsen har valt gullpudra som signalart för örtrika bäckdråg och för källpåverkad mark och källor.

Fig 1. Blommande gullpudra.
Foto: Åke Widgren.

Fig 2. Gullpudra. växer gärna invid mindre bäckar och källdråg. Foto: Åke Widgren.

Utbredning

Gullpudran är vanlig inom större delen av högländet, ganska vanlig i resten av norra Småland och i centrala södra Småland. Den är däremot sällsynt i sydväst och sydost (Edqvist & Karlsson 2007). Det finns rapporter som tyder på att gullpudran har minskat i Småland vilket i så fall skulle kunna bero på minskat bete och igenväxning. Vi hoppas att så många som möjligt nu ger sig ut och letar efter gullpudra och sen rapporterar fynden på Artportalen så att vi får en rättvisande bild av artens ställning i vårt landskap.

Hot

Arten är känslig för förändringar i hydrologin som kan ske vid dikningar.

Den är skuggtolerant, men igenväxning innebär ändå på sikt ett hot. Det moderna skogsbruket med dikningar, granplanteringar anläggande av skogsvägar och terrängkörning med tunga maskiner kan leda till kraftig decimering eller utplånande av de mest livskraftiga bestånden.

Citerad litteratur

Edqvist, M. & Karlsson, T. (red.) 2007. *Smålands Flora*. SBF-förlaget, Uppsala.

Per Darell, Rökesvens väg 14, 342 34 Alvesta.
E-post per.darell@netatonce.net

Uno Pettersson, Världsvägen 7, 352 51 Växjö.
E-post uno_p@hotmail.com

Vattenstjärna – årets mossor 2018

▪ Per Darell

På öppen gyttja vid en konstgjord sjö, Djurle träsk i Växjö kommun, fann vi gaffelmossa *Riccia fluitans* (Fig. 1) och vattenstjärna *Ricciocarpos natans* (Fig. 2). Bägge förekommer främst i näringsrika sjöar. Mossorna lever ofta flytande i vattnet, ibland tillsammans med andmat *Lemna minor*, men strandar då vattnet sjunker. Att de håller sig flytande beror på att de har rikligt med luftkammare i sina bålar. I oktober 2014 förekom

vattenstjärnan mycket rikligt på de frilagda stränderna vid Djurle träsk. Översiktsskildern (Fig. 3) visar vattenstjärna i tusental. Vanligtvis bryts delar av mossan ned på senhösten, och då vattnet stiger under vinterhalvåret sjunker de delar som är kvar ner till botten. Till våren, då fotosyntesen fyller bålen med luft, stiger de till ytan igen. Det är möjligt att hela bålen överlever under vattnet vid milda vintrar (Damsholt 2002).

Fig. 1. Gaffelmossa vid Djurle träsk. Foto: Ulf Jansson.

Fig. 2. Vattenstjärna vid Djurle träsk. Foto: Ulf Jansson.

Reproduktion för gaffelmossa och vattenstjärna sker till stor del vegetativt genom att bålen delar sig. De utvecklar sällan sporofyter.

Rosettmossor är mycket små, flertalet är mindre än 1 cm. De är pionjärmossor på öppen jord, eller flytande på vatten. De är inte lätta att upptäcka, men med lite tur kan man hitta dom i sin trädgård, på stigar på bar jord, på åkermark eller på bar jord i sluttningar och bergssidor. Själv hittade jag den kanske vanligaste arten, rosettmossa *Riccia sorocarpa* utanför Alvesta tennishall oktober 2013 med sporbildningar (Fig. 4).

Rosettmossorna avviker från de övriga levermossorna vid sin sporbildning. Han- och honorgan (på samma planta)

bildas i håligheter i bålen och sporofyten utvecklas, mycket snabbt, helt inne i en hålighet i bålen. Sporkapseln saknar fot och skaft. För att sporena skall frigöras löses kapselväggen upp innan sporena är mogna och sporena ligger öppet i en hålighet. Regndroppar kan sedan lokalt sprida sporena. Rinnande vatten kan sprida sporena längre sträckor.

Svenska Botaniska Föreningen har utsett vattenstjärna till årets mossa 2018. Det finns få småländska rapporter av arten på Artportalen, totalt endast fem fynd (sedan 1985) i hela Småland. Lokalerna är fördelade på två fynd i Jönköping, två fynd i Växjö och ett fynd i Bor, men inget alls i Kalmar län. Många kanske inte förväntar sig en mossa i vat-

Fig. 3. Djurle träsk med vattenstjärna i tusental. Foto: Per Darell.

ten så den är troligen förbigången och underrapporterad. Därför är det spännande om vi kan få in fler rapporter.

Citerad litteratur

Damsholt, K. 2002. *Illustrated flora of Nordic liverworts and hornworts*. - Nord. Bryol. Soc., Lund.

Per Darell, Rökesvens väg 14, 342 34 Alvesta.
E-post per.darell@netatonce.net

Fig 4. Rosettmossa med sporer i mitten.
Foto: Ulf Jansson.

Föreningen Smålands Flora – Årsmöte 4–5 augusti 2018

▪ Uno Pettersson

Årsmötet 2018 hålls lördagen den 4 augusti på Solvikens pensionat i Ingelstad. Pensionatet är en gemytlig idyll och att komma till Solviken är precis som att kliva in i en 30tals-film.

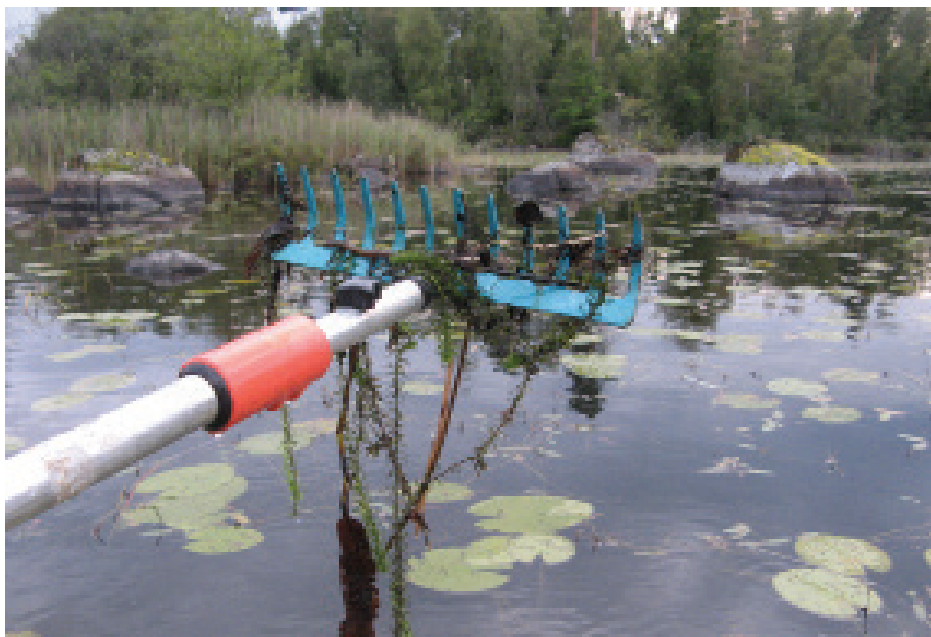
Solvikens pensionat ligger på den lilla ön Somra i Torsjöns sydspets i utkanten av Ingelstad cirka 2 mil söder om Växjö. Pensionatet ligger mycket naturskönt och vi kommer att bo i ett annex alldeles nere vid vattnet.

Vägbeskrivning

Ingelstad ligger utefter väg 27 som går mellan Växjö och Ronneby. Kommer du norrifrån skall du svänga höger in på Torsjövägen i norra utkanten av Ingelstad därefter höger då du kommer till Somravägen som leder till pensionatet. Kommer du söderifrån skall du ta vänster i rondellen vid kyrkan in på g:an Växjövägen. Efter några hundra meter svänger du höger på Torsjövägen och sen vänster in på Somravägen.

Solvikens pensionat.
Foto: Uno Pettersson.

fynd av sjöanajas bland vattenpest och annan vattenvegetation i Vederslövssjön, i augusti 2014.
Foto: Örnborg Kyrkander Biologi & Miljö AB.

Torsjön är en långsträckt tämligen näringsfattig sjö med i huvudsak vegetationsfattiga sten- och grusstränder. Floran är den typiska för den här typen av sjöar med notblomster, strandpryl, nålsäv, strandranunkel och hårslinga samt glesa bestånd av säv, vass och flaskstarr. Sjön saknar helt öar utom just i den allra sydligaste, mera näringsrika delen där utloppet är beläget. Sjöns vatten rinner genom Skyeån ner till Lidhemssjön och sen vidare ner till Åsnen och därefter ut i Mörrumsån. Stränderna i närområdet där vi kommer att bo består till en större del av organiska bottenar med en högre och tätare vegetation med bl.a. gäddnate, svalting, vattenpilört, näckrosor samt olika starr- och igelknoppsarter.

Preliminärt program

Lördag 4 augusti kl. 10:00. Samling med fika.

10:30. Årsmöte på pensionatet. Förmodligen hinner vi sen med en kortare strandexkursion i närheten av pensionatet innan lunch.

12:00. Lunch serveras.

13:00. Utflykt till Vederslövssjön där vi hoppas hitta sjöanajas och dvärgslinke tillsammans med notblomster, strandpryl och andra strandväxter. Därefter fortsätter vi till det gamla sandtaget vid Sjöanäs nära sydspetsen av Södra Bergundasjön. Där växer bl.a. strandlummer, dvärglin, rundsileshår, monke och knutört. Om det blir tid över stannar vi till vid Rinkabysjön på tillbaka-

vägen där vi tittar på klotgräs, krusnate och en del andra vattenväxter.

18.30. Middag.

19.30. Umgänge. Eventuellt exkurerande i omgivningarna.

Söndag 5 augusti. 08:00. Frukost.

Liksom de senaste årens årsmöten kommer söndagen att ägnas åt att leta upp och inventera gamla floraväktarlokaliter.

09:00. Gruppindelning för avfärd till floraväktarlokaliter i kommunen.

Vi räknar med att hålla på till en bit in på eftermiddagen och plats för lunch bestäms senare.

Anmälan

Anmälan görs till Uno Pettersson, uno_p@hotmail.com eller på mobil 070-5885614. Anmälan vill jag ha senast 20 juli. Meddela om du tänker delta en eller båda dagarna samt önskemål om särskild diet. Föreningen betalar lunch och fika för alla på lördagen. De som är med på floraväktariet på söndagen får boendet betalt, men enkelrumstillägg får man betala själv. Middag på pensionatet på lördagskvällen och lunch på annan ort på söndagen får deltagarna betala själva.

Det lilla växtäventyret – kanske ett sätt att väcka botaniskt intresse

▪ Tomas Burén

Under våren 2017 visade SVT "Det stora fågeläventyret" där diverse kändisar tävlade i fågelskådning tillsammans med erfarna ornitologer. Bland annat fanns flera moment där man skulle hitta vissa arter inom en viss tid. Lätt inspirerad av detta hittade jag på en liten botanisk tävling – "Det lilla växtäventyret" – till en utflykt med mina kollegor som jobbar med miljöskydd, hälsoskydd och livsmedelskontroll i Kalmar kommun.

Fyra lag med fyra personer i varje fick en lista med 15 växtarter, som jag tidigare hittat inom ett område med några hundra meters radie. Uppgiften var att på 30 minuter hitta, identifiera och samla eller fotografera så många som möjligt av dessa arter. När tiden var slut gick vi igenom listan art för art och

lagen fick visa upp belägg eller foto och fick poäng om det var rätt. De fick bara en chans per art och kunde alltså inte chansa på att samla in allt som liknade den efterfrågade arten. Alla typer av hjälpmedel, exempelvis floror och smarta telefoner, var tillåtna.

Lagen tog sig an uppgiften med stor entusiasm och lyckades i alla fall hitta några av arterna. Lite bättre taktiskt upplägg kunde kanske förbättrat resultaten ytterligare. Ett par arter var nog lite väl svåra att hitta, men andra var desto lättare och fanns alldeles intill startplatsen.

Kanske kan den här typen av aktiviteter vara ett sätt att väcka intresse bland ännu inte frälsta botanister? Jag påstår inte att mitt upplägg var perfekt. Testa gärna nya varianter!